

„Sokakért” vagy „mindenkiért” halt-e meg Jézus?

A bibliafordítások mindig rejtettek magukban gyúanyagot. Ez nemrégiben ismét beigazolódtott, mégpedig a hesseni tartományi egyház anyagi támogatásával megjelent új bibliafordítás¹ példáján.

A János-evangélium e fordításban nem a megszokott módon, a „Kezdetben volt az Ige” fordulattal kezdődik, hanem a „Kezdetben volt a Bölcsesség” változattal kell megbarátkoznia az olvasónak. Merő önkényről volna szó? Semmiképp! A János-evangélium prologusát az ószövetségi bölcsességi irodalmat szem előtt tartva fogalmazta meg a szerzője. Ez a teológia beszélhetett arról, hogy Isten bölcsessége már minden teremtést megelőzően létezett, hogy jelen volt a teremtés közben, sőt a teremtés mércéje lett, s végül Izráelt választotta otthonául.

Mégis hamis az új fordítás. Az ilyen jellegű felismerések ugyanis a szövegértelmezés birodalmába tartoznak, s nem a fordításban kell megjeleníteniük. A János-evangélium arról a *logosz*ról beszél, amely nem csupán minden teremtés előtt létezett, hanem amely „Isten” (Jn 1,1–18). Ez több, mint amit bármely bölcsességi teológia valaha is mondani tudott. Ez végső soron Jézus tanítványainak a tapasztalatán alapszik: azon, amit egykor láttak és hallottak (1Jn 1,1). Súlyos teológiai baklövés e pontban egyszerűen megváltoztatni az egyház fordítási hagyományát. Itt Martin Lutherre kellett volna hallgatni, az „Ein’ feste Burg ist unser Gott”

Gerhard Lohfink: *Starb Jesus für „viele” oder für „alle”?*, in uő: *Gegen die Verharmlosung Jesu*, Herder, Freiburg, 2013, 129–133.

1 *Bibel in gerechter Sprache*, hg. von Ulrike Bail, Frank Crüsemann u. a. Gütersloh, 2007.

utolsó versszakának az első sorára: „Das Wort sie sollen lassen stahn.”²

Az átváltoztatás szavainak szövevénye

Ám a katolikusoknak is megvannak a maguk, ráadásul épp az átváltoztatás során használt szavakat érintő fordítási problémáik. A pap évszázadok óta azt mondja: Krisztus vére *pro vobis et pro multis* („értetek és sokakért”) ontatik. A latin miseliturgia 1975-ben megjelent hivatalos német fordításában azonban a „sokakért” helyett egyszeriben a „mindenkiért” bukkant fel. Ez az új fordítás ha nem is mindenkit, de bizonyos sokakat megbotráncoltatott az egyházban.

Egyébként nem egyedi német jelenség volt ez a markáns új fordítás. Másutt is ezt a szellemet tükröző fordítások jelentek meg az Egyesült Államoktól kezdve („for all”), a spanyol nyelvű országokon át („para todos”), egészen magáig Olaszországig („per tutti”). Sőt, az új fordítás Olaszországban született meg, és pedig külön engedéllyel.

XVI. Benedek pápa nemrégiben azt sürgette, hogy a népnyelvi misekönyvekben ott, ahol szükséges, ismét a „sokakért” álljon a „mindenkiért” helyett. Azóta az izgatottság újabb megnyilvánulásaival találkozunk – most természetesen a másik oldal hívei körében.

De hogyan is vetődött fel egyáltalán a „sokak” „mindenki”-re javításának gondolata? Ezt az ismert újszövetség-tudós, Joachim Jeremias, a Jézus úrvacsora során használt szavairól szóló könyv³ szerzője vetette föl. Azt fejtegette, hogy a sémi nyelvterületen a „sokak” jelentésében nem érhető tetten a szűkítő szemlélet („sokan ugyan, de nem mindenki”); a szó átfogó jelentésű, azaz annyit tesz: felfoghatatlanul nagy mennyiség, sokaság. Más szóval „mindenki”.

Jeremias több későbbi publikációjában is megpróbálta alátámasztani nyelvi érveit, szemléletmást sokakra nagy hatást kifejtve, már csak azért is, mert immár teológiai érvet is felvonultatva „Isten szeretetének a korlátlanágáról” beszélt.

A korrigálásra adott római utasítás óta „Isten szeretetének a korlátlanága” izgatott viták sarokpontja lett. Sok helyen folyik a vita: plébánosoktól kezdve, akik nem tudják, hogyan magyarázzák meg híveiknek a fordítás megváltoztatását, egészen a nagy napilapok olvasóilevel-rovatáig. „Jézus mégiscsak mindenkiért meghalt, nem csupán korlátozott számú emberért” – így az egyik fél. „Természetesen” – mondja a másik fél, „de ténylegesen csak

2 „[Az ördögöknek és a világi fejedelmeknek] érintetlenül kell hagyniuk a szót (az Igét). Irodalmi fordításban: „Az Ige kőszálként megáll.”

3 Jeremias, Joachim: *Die Abendmahls Worte Jesu*, Vandenhoeck & Ruprecht, Göttingen, 1935.

azokat váltotta meg, akik engedik megváltani magukat, s ezért kell így fogalmazni: sokakért”.

Amiről Jézus valójában beszélt

Tömören és világosan fogalmazva: az efféle érvek veszélyes te-repre viszik az egész problémát. Amikor ugyanis Jézus „sokak-ról” beszélt az úrvacsora során, akikért majd az életét adja, nem az a kérdés foglalkoztatta, hogy „mindenki” megmenekül-e, vagy pedig csak „sokan”, hanem valami egészen más.

Jézus nem volt naiv, nagyon is tudta, mi vár rá. Tudta, hogy félre akarják állítani. Eredetileg az volt a célja, hogy tekintettel Isten uralmának közeli beköszöntére, újra egybegyűjtse és megszentelje Isten népét. Most pedig a halállal kell szembenéznie. Ebben a helyzetben gyűjti össze tizenkét tanítványát egy utolsó közös étkezésre, valószínűleg a pészach esti vacsorára.

Nem a családja körében ünnepel, pedig ezt diktálta volna a szokás. Tudatosan a tizenkét tanítvánnyal üli meg az ünnepet. Az étkezés alatt a kenyérrrel és a borral a saját halálára utal. A kenyérben és a borban önmagát adja oda a Tizenkettőnek.

Csak akkor érthetjük meg valóban az eközben mondott értelmező szavait, ha Jézus „engesztelésül” adja oda az életét Isten népének a hitetlenségéért. Ezért szerepel az „értetek” Lukácsnál (22,19). A szó a vacsora résztvevőire, a tizenkét tanítványra utal. Ők viszont a végidőbeli Izráelt, a tizenkét törzs alkotta népet jelenítik meg. Az úrvacsora-szövegek tanúsága szerint tehát Jézus Izraelért hal meg.

Ez más okból is teljesen egyértelmű. Márknál és Máténál a „szövetség véréről” beszél Jézus (Mk 14,24; Mt 26,28). Itt a Szináj hegyén megkötött szövetség (2Móz 24,8) szolgál háttérként. Ez a szövetség pedig (miként a megújított is) a Bibliában „Izrael házával” köttetik. Jézus tehát Izraelért, Isten népéért adja az életét.

A „sokak”: a pogány népek

Ezzel azonban még távolról sem mondtunk el mindent. Hiszen Jézus egészen nyilvánvalóan Izajás könyve 52–53. szakaszára is gondolva értelmezte a küszöbönálló halálát. Ez a szövegrész „Isten szolgájáról” beszél, aki ellen a „sokak” (azaz: a pogány népek) összecsődülnek. Ütlegelik és kínozzák, végül megölik őt. Izajás könyvében Isten e szenvedő szolgája a népek által szorongatott és ütlegelt Izrael. Jézus Isten e szolgájaként fogta föl önmagát. Történelmi sorsában Izrael történelmi sorsa sűrűsödik össze. Halála szituációjában ő Izrael egyedüli igaz képviselője. Világos tehát: Izajás könyvének fényében a Márk 1,24-ben és a Máté 26,28-ban szereplő „sokak” nem más, mint a pogány népek. Jézus nemcsak Izraelért, hanem a népekért is meghal.

Ellentmondás volna ez? Jézus életét adja Izraelért, de ugyanakkor a pogány népekért is? Nem, ez nem ellentmondás. Az ószövetségi teológia szerint Izrael Isten jele a népek számára. Arra rendeltetett, hogy áldás legyen a népek számára. Izrael egész kiválasztása csakis a pogány népek kedvéért történt. Isten számára az egész világ fontos. Ám csak úgy tudja megszólítani a világot, ha van a világban egy nép, amelyben az általa ígért üdvösség már most láthatóvá válik.

Inkább megmagyarázni, mint megváltoztatni

Az átváltoztatás szavaiban tehát átfogó teológia rejlik. Jóllehet, csak rövid vezérszavakban van jelen, de Jézus idejében mindenki, aki a Szentírásból élt, értette az ilyen „rövidítésjeleket”. Egész ószövetségi passzusokat jelöltek rendkívül tömör rövidítésjelek. Azt, hogy kik a „sokak”, és milyen szerepet játszik számukra Izrael, csak az értheti meg, aki szem előtt tartja Izajás könyvének 52–53. fejezetét. Még egyszer, s némileg banálisan megfogalmazva: ahhoz a kérdéshez, hogy csak „sokak” jutnak-e a mennybe, vagy mégiscsak mindenki, az egész problémának a legcsekélyebb köze sincs.

Az ígéhirdetésnek és a katekézisnek az volna a nagy feladata, hogy Izajás prófétából kiindulva fedje fel az ószövetségi szövegösszefüggéseket. A „sokak” „mindenki”-re változtatása azonban nem felfedte, hanem homályba burkolta őket. Hiszen ettől kezdve nem lehet többé felismerni, hogy a szöveg Izajás könyvére játszik rá. Teológiailag az a helyes, ha végre ismét eredeti formájukban hallhatjuk az átváltoztatás során használt szavakat. Arról nem is szólva, hogy ezt diktálja a kétezer éves hagyomány iránt érzett mélységes tisztelet.

Ebben az esetben jobban megértjük azt is, hogy mi magunk, a kiseded nyáj, akiket Isten a földön összegyűjtött a maga számára, *sokakért* felelősséget viselünk. A „mindenki”: névtelen, elmosódott tömeg, amelyről csak dogmatikus-absztrakt módon tudunk beszélni. A „sokak”: a sok egyes ember, akiknek van arcuk, és akikkel mindennap szembetalálkozunk. Bibliai szemmel nézve pedig „sokak” a népek, a felfoghatatlanul nagy sokaság is, akiért az Izraelért a halált vállaló Jézus meghalt.

(Ábrahám Zoltán fordítása)